

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2020/2, Sayı:37, s.226-249
Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year: 2020/2, Number:37, p. 226-249
Alınış /Received:10.03.2020 Kabul/Accepted: 10.03.2020 Online Yayın/ Online Published: 31.08.2020

KAYNAK GÖSTER: Öztürk, S. & Suluk, S. (2020). “Mutluluk Ekonomisi: G8 Ülkeleri Açısından Ekonomik Büyüme Ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (37), 226-249.

MUTLULUK EKONOMİSİ: G8 ÜLKELERİ AÇISINDAN EKONOMİK BÜYÜME VE MUTLULUK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Serdar ÖZTÜRK¹

Seher SULUK²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı gelişmişlik açısından dünya çapında ilk sıralarda yer alan G8 ülkelerine ait 2012-2018 arası yıllara ait veriler kullanarak mutluluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yardımıyla incelemektir. Uygulanan GMM analizi neticesinde elde edilen sonuçlara göre, ekonomik büyüme istatistiksel olarak anlamlı iken negatif bir etki etmektedir. Buna karşın, kişi başına düşen milli gelirin katsayısı ise pozitifdir. Bunun anlamı, G8 ülkelerinde kişi başına düşen milli gelir arttıkça mutluluk da artmaktadır. Ardından, mutluluk ile ekonomik büyümenin birbirini etkileyip etkilemediği Granger nedensellik testi yardımı ile saptanmaya çalışılmıştır. Granger nedensellik analizinden elde edilen sonuçlara göre, ekonomik büyüme ile mutluluk arasında çift yönlü bir ilişki saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Mutluluk, G8 Ülkeleri, Panel Veri Analizi

¹ Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisat Bölümü, serdarozturk@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0650-0244

² Seher SULUK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisat Programı Doktora Öğrencisi, sehersuluk119@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3253-1098

HAPPINESS ECONOMICS: INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND HAPPINESS IN G8 COUNTRIES

ABSTRACT

The aim of this study is examine the relationship between happiness and economic growth for G8 countries which are in the top ranks in the world in terms of development and have high quality of life, for the period between 2012-2018 by using panel data analysis. According to the GMM analysis, while economic growth is statistically significant, it has a negative effect. In spite of that the coefficient of per capita income is positive. This means that happiness increases as per capita income increases in G8 countries. Finally, Granger causality test has been performed to determine whether happiness and economic growth affects each other. According to the findings of Granger causality analysis, there is bidirectional causality relationship between economic growth and happiness.

Keywords: *Economic Growth, Happiness, G8 Countries, Panel Data Analysis*

1. GİRİŞ

Her ekonomi için büyük önem taşıyan ekonomik büyüme tüm ülkeler tarafından hedeflenmekte olan önemli bir makroekonomik gösterge iken, insanların yaşamda temel bir amaç olarak kabul edilen mutluluk ise genel olarak kişilerin yaşamlarına yönelik olumlu duygu ve düşüncelerin daha fazla olduğu bir durum olarak ifade edilebilir. Tarih boyunca mutlu bir toplum için reçete arayışına girilmiştir çünkü hemen hemen herkesin isteği arasında yaşamın olumlu duygularla renklenmesi ve zenginleşmesi vardır (Günay ve Atay, 2018: 162; Kangal, 2013: 214). Ancak yaşam inişli-çıkışlı bir serüven, bir yol olduğu için insanların sürekli mutlu olmaları imkânsızdır (Greve, 2010: 27-28). Önemli olan hayatın iniş ve çıkışlarında mutluluğu sürdürebilmeye çalışmaktır.

Mutluluk, sübjektif ve herkese göre değişen göreceli bir kavram olduğu için açık bir şekilde tanımlamak zordur. Mutluluk kavramı, zamanla öncelikle psikoloji olmak üzere, sosyoloji, tıp, siyaset ve toplum bilimleri alanlarında incelenmiş ve 1970'li yıllardan beri iktisadın da ilgi alanına girmiştir (Şeker, 2016: 11). İktisat alanında mutluluğu inceleyen ilk çalışmalardan biri 1974 yılında Richard Easterlin tarafından yapılan “*Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence*” başlıklı makaledir ve burada Easterlin, gelir ve mutluluk ilişkisini irdelemiştir. Bunun yanı sıra “Easterlin Paradoksu” kavramı öne sürülmüştür. Easterlin paradoksuna göre, bir ülkede gelir ve mutluluk arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olsa da bir bölgedeki veya ülkedeki ortalama mutluluğunun, ortalama gelir artışı ile paralel bir artış göstermeyebileceği gözlemlere dayanarak tespit edilmiştir (Eren ve Aşıcı, 2018: 256). Yani Easterlin, ekonomik büyümenin uzun vadeli mutluluğu iyileştirmediği sonunca varmıştır. Ayrıca etrafımızdaki herkesin aynı oranda daha zenginleşmesi durumunda daha zengin hissetmenin zor olduğu için ulusal ekonominin büyümesinin daha fazla mutluluk getirmediğini savunmuştur (Allen, 2018: 152). Bireyler ve ülkeler arasında yüksek gelir daha yüksek mutluluk ile sonuçlanırken, zaman içinde meydana gelir artışının, yüksek mutluluk düzeyleriyle ilişkili olmadığı sonucuna varan Easterlin'den sonra literatürde çok sayıda mutluluk ekonomisi çalışmaları yapılmış ve günümüzde de halen ilgi duyulan bir konudur (Stanca ve Veenhoven, 2015: 1).

Bilindiği üzere para, beslenmeye, barınmaya, ilaca ve diğer temel ihtiyaçlara erişim sağlamaktadır. Bu temel ihtiyaçları sağlayamayan toplumlarda ise kaos meydana gelebilmektedir. Bu nedenle, para eksikliği, hem birey hem de aile için güvensizlik ve belirsizlikle sonuçlanabilmekte,

güvensizlik ve belirsizlik ise kaoslara neden olabilmektedir (Wiking, 2016). Dolayısıyla gelir insanın yaşam kalitesini iyileştirmekte ve böylece mutluluk deneyimimiz üzerinde etkili olmaktadır. Fakat para kendi başına mutluluk getirmemektedir zira örneğin sevgi gibi bir değeri maddi açıdan değerlendirmek veya satın almak imkânsızdır. Sosyolog Ruut Veenhoven tarafından yapılan araştırmalar, mutluluğun iyi işleyen toplumlarda maddi refah, sosyal eşitlik, bilgiye erişim ve özgürlük gibi parametrelerden kaynaklandığını göstermektedir (Sylvester-Hvid ve Sylvester-Hvid, 2009: 15). Aynı zamanda bazı araştırmalara göre, ekonomik büyümenin mutluluk üzerindeki etkisinin az olduğu sonucuna varılmıştır. Ekonomik büyüme ve refah arasında genellikle önemli fakat küçük bir ilişki bulunduğu not edilmiştir (Allen, 2018: 166; Beja Jr., 2014; Brockmann vd., 2008).

Mutluluk tek başına maddiyatla ölçülememektedir. Yani zenginlik, insanların yaşam standartlarını makul ölçüde güvenli hale getirirse de, ekonomik büyüme mutlaka daha fazla mutluluk anlamına gelmemektedir (Melgaard, 2012: 6). Zira sübjektif bir kavram olan mutluluk hayatın birçok alanlarıyla ilgilidir. Gelir, iş hayatı, eğitim, sağlık, aile, sosyal ilişkiler, güvenlik, özgürlük, ahlaki değerler gibi birçok değişkene bağlı olan mutluluk (Ahn vd., 2004: 1), genel olarak her insan için yaşamın temel amacıdır. Mutluluğun para, gelir düzeyi, güç, başarı, iş, sağlık, eğitim, aile, yaşanan çevre, sevgi gibi pek çok kaynağı vardır ve bu değerlerin ölçüsü insandan insana farklılık gösterebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada ve Rusya olmak üzere G8 ülkeleri için 2012-2018 yıllarına ait verileri kullanarak mutluluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yardımıyla incelemektir. Dolayısıyla çalışma şu şekilde düzenlenmiştir: İkinci bölümde kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Üçüncü bölümde davranışsal iktisat ile mutluluk incelenmiştir. Dördüncü bölümde literatüre yer verilmiştir. Beşinci bölümde veri seti ve ekonometrik yöntem açıklanmış ve elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son bölümde ise sonuç açıklanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Hemen hemen her ülkenin ana hedefi olan ekonomik büyüme, niceliksel değişimleri ifade etmektedir (Waligóra, 2015: 116). Ekonomik büyüme, basit bir şekilde, bir ekonominin zaman içinde ürettiği mal ve hizmetlerin piyasa değerindeki artış olarak ifade edilebilir (Muchdie, 2015: 1899).

Bireysel mutluluk ve herkes için daha iyi bir yaşam arayışı çeşitli ülkelerde önemli bir ekonomik amaç olduğu söylenebilir. Önceden mutluluk konusu, temel olarak filozoflar ve psikologlar tarafından incelenirken, son yıllarda iktisatta da güncel bir konu haline gelmiştir. Makroekonomik düzeyde mutluluk, GSYH'daki sürekli büyümeden gelebilir. Bunun yanı sıra istihdamdan da etkilenmektedir. Çünkü GSYH'nın artmasıyla birlikte istihdam ve ekonomik faaliyetlerin de artacağı bilinmektedir. Aksine ekonomik bunalımlar, işsizlik, gelir dağılımı bozukluğu ve yoksulluk gibi sorunlar kişilerin hayatını olumsuz etkilemektedir. Mikroekonomik düzeyde ise daha fazla gelir, insanların daha mutlu ve daha dolu bir yaşam sürmelerini sağlayabilir. Çünkü kişi başına düşen gelir arttıkça insanlar, daha çok tercih arasından daha fazla mal ve hizmet satın alabilir ve böylece faydasını maksimize etmeye çalışır. Bu da artan refah ve öznel mutluluğa neden olabilmektedir. Ancak sağlık, aile, çalışma ortamının niteliği gibi yaşam koşulları, mutluluğa gelirden ve ekonomik büyümeden daha fazla katkı sağladığı söylenebilir (Mahadea, 2013: 39-40; Cobo, 2018: 6).

Devletin birey ve topluma yönelik yaptığı harcamalar, bireysel ve toplumsal mutluluğu etkileyen etkenlerden birisidir. Zira devletin yaptığı harcamalar insanları olumlu ve olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Bu çerçevede, Yew Kwang Ng, toplumsal refah ve mutluluğunu arttıracığı için hükümetlerin, sosyal refahı sağlayacak uzun vadeli politikaların uygulanmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Ancak hükümetlerin yalnızca üretim, tüketim ve istihdam üzerindeki politikalara değil, çevre, eşitlik, özgürlük, demokrasi, güvenlik, eğitim ve sağlık alanlarını da göz önünde bulundurmaları gerektiğini ifade etmiştir (Şeker, 2016: 95; Ng, 2002: 205).

Tarih boyunca insanlar mutluluğu aramıştır. Bundan dolayı mutluluk birçok düşünürün ilgisini çekmiş, farklı tanımları yapılmış, bireysel ve toplumsal düzeyde mutluluğa ulaşmanın yolları tartışılmıştır (Veenhoven ve Dumludağ, 2018: 225). Bu çerçevede, mutluluk arayışı, herhangi bir kültüre ya da topluma özgü değildir; ancak mutluluk arayışının yolları farklı olsa da, mutluluk evrensel bir arayış olduğu söylenebilir (Aydın, 2012: 42). Aynı zamanda “yaşam memnuniyeti” olarak da adlandırılabilen (Veenhoven, 1991: 2) mutluluk, kişinin hayatını ne kadar sevdiğini veya kişinin bir bütün halinde olumlu olarak değerlendirme derecesidir (Veenhoven, 2006: 1). Yani negatif duygulanım daha az sıklıkta, pozitif duygulanım daha fazla sıklıkta deneyimdir ve bir bütün olarak yaşamdan memnun olmaktır. Diğer bir ifadeyle doğal olarak,

insanlar hem olumlu hem de olumsuz duygular yaşamaktadır ancak mutluluk, bu ikisi arasında olumlu duyguların ağırlığı ve yaşam memnuniyetinin olmasına bağlı olduğu söylenebilir (Turan, 2018: 175).

Türk Dil Kurumu (TDK) mutluluk kelimesini, “*Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut (I), uygunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik*” olarak tanımlamıştır. Bazı yabancı kaynaklar ise memnuniyet duyulan veya iyi/olumlu olarak tanımlanan zihinsel ve duygusal bir durum hali şeklinde tanımlanmıştır (Şeker, 2016: 14). Mutluluk konusu birçok düşünürün ilgisini çekmiştir. Aristoteles ve Platon gibi düşünürler mutluluğu ifade etmek için içe nüfuz eden iyi ruhsal durum halini ya da sağlıklı, mutlu ve varlıklı olmayı içeren iyi oluş hali olarak nitelendirilebilen “eudaimonia” ifadesini kullanmışlardır (Veenhoven ve Dumludağ, 2018: 225). Aristoteles’e göre mutluluk, bir insan yaşamının temel hedefidir. Aristoteles, mutlu bir yaşam için bir arada bulunması gereken üç unsurun var olduğunu söyler. Bunlar: bedensel varlığımız, zihin ve ahlak niteliklerimiz ve bunların dışında kalan her şey. Erdemli olmanın önemine vurgu yapan Aristoteles’e göre, mutluluğun anahtarı iyilik ve erdemdir (Aristoteles, 1975: 196). Mutluluk konusunda eğitime de vurgu yapan Aristoteles, mutlu insanın eğitilmiş insan olduğunu ve potansiyel mutluluğa eğitim yoluyla erişilebileceğini savunmuştur (Hummel, 1999). Sokrates’e göre, mutluluk dış etkenlere değil, nasıl kullandıklarına bağlıdır. Ona göre, tüm insanlar doğaları gereği mutlu olmayı istemekte ve mutluluğun bilgiyle elde edilebileceğini savunmuştur. Erdeme de vurgu yapan Sokrates, erdemli bir hayat yaşamının, daha mutlu bir hayata yol açacağını savunmuştur. Diğer bir ifade ile Sokrates’e göre, insan erdemli ise mutludur (Yacobi, 2015: 85). Farabi ise mutluluğu her insanın arzuladığı yüce bir amaç olduğunu belirtmiş ve şu şekilde açıklamıştır: “*Mutluluk her insanın arzuladığı bir amaçtır; ona kendi çabasıyla yönelen herkes ancak bir ‘yetkinlik’ (kemal) olmasından dolayı yönelir; çünkü o çok meşhur bir amaçtır ve bunun böyle olduğunu açıklamak için herhangi bir söze gerek yoktur*”. Buradan anlaşıldığı gibi Farabi mutluluğu “meşhur bir amaç” olarak ifade etmiştir (Şeker, 2016: 15). Bertrand Russell’e göre mutluluk kısmen dış koşullara kısmen de kişinin kendisine bağlıdır. Ona göre mutlu yaşam, iyi ve dürüst bir yaşam anlamına gelmektedir (Russell, 1996: 179-182). Erich Fromm’a göre mutluluk, insan hayatının amacıdır ve mutluluk da erdemli olmaya ve erdemli yaşamaya bağlıdır (Fromm, 1972: 37-220). 18. yüzyılda faydacılık teorisini ele alan Jeremy Bentham’a göre mutluluk, hazzın varlığı ve acının yokluğu anlamına gelmektedir. İnsanların doğası gereği bencil olduğunu söyleyen Bentham, insanların hazzı psikoloji ile donatıldığını ve bu nedenle insanlar bir yandan maksimum mutluluk elde etmeye çalışırken,

diğer yandan da acı gibi olumsuz deneyimlerden kaçınmaya çalıştıklarını savunmuştur (Jørgensen, 2006: 17). Diener vd.'nin yaptıkları bir çalışmada mutluluğun, hayattan zevk alma, yaşam doyumu, olumlu duygular, anlamlı bir yaşam ve memnuniyet hissi gibi anlamlara gelebildiğini ifade etmişlerdir (Diener vd., 2003: 188). OECD, iyi oluş/refah (well-being) için tek bir tanımının bulunmamasına karşın, birçok insanın hedeflerini takip edebilme, kendilerini geliştirip hayatlarından memnun hissetme gibi ihtiyaçlarının karşılandığı bir koşul olarak ifade etmiştir (OECD, 2013: 27).

Tablo 1: OECD'nin İyi Oluş/Refah Göstergeleri Çerçevesi

Bireysel İyi Oluş/Refah		Zaman İçinde İyi Olmanın Sürdürülebilirliği
Maddi Yaşam Koşulları	Yaşam Kalitesi	Farklı Sermaye Türlerini Koruma
Gelir ve servet İş ve kazanç Konut	Sağlık durumu İş ve yaşam dengesi Eğitim ve beceri Sosyal bağlantılar Sivil katılım ve yönetim Çevre kalitesi Kişisel güvenlik Öznel refah	Doğal sermaye Ekonomik sermaye İnsan sermayesi Sosyal sermaye

Kaynak: OECD, How's Life? 2017: Measuring Well-Being, OECD Publishing, Paris, p. 22.

Tablo 1'de OECD'nin iyi oluş/refah göstergeleri çerçevesi sunulmuştur. Burada maddi yaşam koşulları ya da ekonomik refah, insanların tüketim olanaklarını ve kaynakların üzerindeki emirleri belirlemektedir. Yaşam kalitesi, bireylerin parasal olmayan nitelikler kümesi olarak tanımlanır. Son olarak, insanların yaşadığı ve çalıştığı sosyo-ekonomik ve doğal sistemlerin sürdürülebilirliği önemlidir (OECD, 2013: 27). Rojas ise yaptığı çalışmada insanların mutluluk yaklaşımları arasında heterojen bir yapı gözlemlenmiştir. Çünkü her insanın mutluluk tanımı farklıdır. Tablo 2'den görüldüğü gibi, mutluluk tanımlarının bazıları içsel faktörlere, bazıları ise dışsal faktörlere bağlıdır.

Tablo 2: Kavramsal Gönderi Teorisini Oluşturan Referans Noktaları

Stoacı Yaklaşım (İçsel)	Mutluluk, her şeyi olduğu gibi kabul etmektir.
Erdem Yaklaşımı (İçsel)	Mutluluk, başkaları ve kendin için doğru şekilde davranmaktır.
Eğlence Yaklaşımı (Dışsal)	Mutluluk, kişinin erişebildiği şeylerden keyif almasıdır.
Anı Yaşama Yaklaşımı (Kısmen Dışsal)	Mutluluk, kişinin yaşadığı her andan keyif almasıdır.
Memnuniyet Yaklaşımı (Dışsal)	Mutluluk, kişinin kendinden ve sahip olduğu şeylerden memnuniyet duymasıdır.
Ütopyacı Yaklaşım (İçsel)	Mutluluk, erişilmez bir olgudur ve biz ona sadece yaklaşmaya çalışırız.
Huzur yaklaşımı (Kısmen İçsel)	Mutluluk, ulaşamayacağımız şeylerden vazgeçip, sakin ve huzurlu bir hayat sürmektedir.
Gerçekleştirme Yaklaşımı (Kısmen Dışsal)	Mutluluk, yeteneklerimizi tümüyle kullanabilmektir.
Dini Yaklaşımı (İçsel)	Mutluluk, Tanrı ile derinleşen mükemmel bir ilişkinin sonucudur.

Kaynak: Zeynep Çirkin ve Türkmen Göksel, Mutluluk ve Gelir, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 71, Sayı: 2, 2016, s. 378.

Özetle, anlaşıldığı üzere mutluluk, zaman içinde değişebilen, hem maddi hem de maddi olmayan çeşitli eylem ve faktörlerden etkilenen, birçok kişi tarafından nihai hedef olarak kabul edilen ve kişiden kişiye değiştiği için açık ve net bir şekilde açıklanamayan bir kavramdır (Dao, 2017: 5). En basite indirgenerek, mutluluğun hissedilen bir duygu ya da his sırasındaki durum olarak ifade edilebilir. Kişinin mutluluk düzeyi genel olarak hayatının toplam kalitesini ne kadar olumlu değerlendirdiği şeklinde nitelendirilebilir. Mutluluk kavramı yerine ayrıca yaşam memnuniyeti, moral ve iyi öznel oluş (sübjektif esenlik) kavramları kullanılabilir (Bülbül ve Giray, 2011: 114).

İnsanın tüm yaşam kalitesini yargılama meselesi olan mutluluk, insan hayatı için çok önemlidir. Mutluluk herkesin istediği ve ulaşmaya çalıştığı bir şeydir ve bu isteğin gerçekleşmesi için birçok bağımsız değişken bulunmaktadır (Gökdemir ve Öztürk, 2018: 215). Mutluluk kişinin daha özgüvenli, sosyal ilişkilerde daha iyi, iş hayatında daha başarılı, daha yaratıcı olmalarını sağlar ve üretkenliğe yol açar. Aksine mutsuzluk ve üzüntü birçok sorunlara neden olabilmektedir. Bu da her alanda kişinin performansının azalmasına neden olur. Örneğin mutlu olmayan insanlar kendilerini çalıştıkları işe veremezler. Fakat toplumda mutlu insanların oranı arttıkça çalıştıkları işlerde motivasyon ve verimliliğin de artması daha olasıdır. Yüksek gelirin mutluluğu arttırdığına

inanılmaktadır. Çünkü daha yüksek gelir, daha fazla mal ve hizmet tüketimine ve dolayısıyla daha yüksek bir yaşam standardına yol açmaktadır. Ancak aşırı rekabet, çevre kirliliği, sosyal kaygı içerebilecek ekonomik büyüme mutlaka daha fazla mutluluğa yol açmamaktadır (Li ve Lu, 2009: 2; Acar, 2019: 146).

3. DAVRANIŞSAL İKTİSAT İLE MUTLULUK

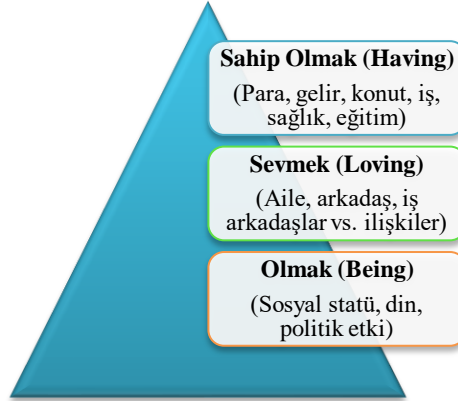
İktisat, insanların ekonomik eylem ve tercihlerini incelemeyi amaç edinirken, psikoloji insanın ruhsal yönünü ve davranışları ile beraber bunların nedenlerini incelemeyi amaç edinmektedir. Her iki bilim dalı insanı temel almaktadır ve dolayısıyla iktisatta da psikolojide de baş aktör insandır. Sonuç olarak, iktisat ile psikoloji birbirinden bağımsız iki bilim dalı değildir, aksine bu iki bilim dalı birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisindedir (Hökekleli, 2009: 1-2; Çalık ve Düzü, 2009: 2).

Davranışsal iktisat, psikoloji ve iktisat biliminin birleşmesidir. Klasik iktisadın aksine, davranışsal iktisadın önemli ayırt edici özelliği, ekonomi modelinin temelini davranışsal, sosyolojik ve kurumsal varsayımların realizmi üzerine özellikle vurgu yapmasıdır (Dieterle, 2017: 35-36). Klasik iktisatta insanların karar alırken hep mantığını kullandığını, fayda-maliyet analizleri ve kâr optimizasyonları yaparak, kısacası matematiksel metotları kullanarak rasyonel bir varlık olduğu varsayılır. Ancak çoğu kişi ekonomik kararlar alırken duygu ve hislerin de etkili olduğunu bilmektedir (Byrne ve Utkus, 2013: 1-3). Kısacası davranışsal iktisat, kararların sadece mantığa dayanılarak alındığını varsayılan klasik iktisattan farklı olarak, insanların irrasyonel davranışlar sergileyebileceğine ve buna sebep olan nedenleri anlamaya çalışan iktisadın bir alt dalıdır (<https://www.information.dk>).

İktisatta mutluluk, fayda olarak tanımlanırken psikolojide öznel refah (subjective well-being) olarak bilinir. Standart ekonomik teori ve modellerde, bireylerin faydaları sadece kendi mal tüketimine bağlıdır. Bundan dolayı, bu modeller kişisel çıkar arayışının toplam refahı/mutluluğu teşvik ettiği iddiasının merkezinde yer almaktadır (Tian ve Yang, 2006: 1). Ancak mutluluğun ölçümü “fayda” kavramı yerine “mutluluk” kavramının yerine konulmasıyla insanların yaşamlarından ne kadar memnun olduklarının incelenmeye başlanmıştır. Böylece ekonomide psikolojik faktörler de çalışmalara dâhil edilmiştir (Kamilçelebi, 2012: 63-64).

İnsanların yalnızca ekonomik bir aktör (homo economicus) olmadığını, bunun yanı sıra sosyal ilişkileri ve bağları ile de karakterize edildiklerini düşünen Finli sosyolog Erik Allardt, refah boyutlarının kategorilere bölünmesine dayanan bir ihtiyaç modeli tasarlamıştır. Allardt, refah ve mutluluk arasında ayırım yapmış ve mutluluğu, insanların subjektif deneyimleri ve duyguları olarak nitelendirirken refahı, ihtiyaçların memnuniyet derecesi olarak ifade etmektedir. Allardt'a göre, yaşam kalitesini neyin oluşturduğuna dair üç kavram vardır. Bunlar; maddi koşullar olan “sahip olmak” (Having), sosyal koşullar olan “sevmek” (Loving) ve son olarak “olmak” (Being) olarak bilinmektedir.

ekil 2: Erik Allardt'in İhtiyaçlar Teorisi

Şekil 2'de (Jensen, 2009: 14-17; Eriksen, 2006: 11): “Sahip olmak” (having) fiziksel ve materyal kaynakların ihtiyaçları anlamına gelmektedir. Bu ihtiyaçlar bireyin yeterli ve iyi bir yaşam standardı için en önemli ihtiyaçtır. “Sahip olmak” boyutuna örnek olarak gelir, servet, konut, istihdam, sağlık, eğitim vb. verilebilir. Bu refahın maddi kısmıdır. “Sevmek” ya da “sevilmek” (loving), insanların topluluğa, dayanışmaya ve sevgiye ihtiyacı olan sosyal bir varlık olduğunu ifade etmektedir. “Sevmek” ya da “sevilmek” boyutuna örnek olarak yerel çevre, dernekler, aile ilişkileri, arkadaş ve iş arkadaş ilişkileri vb. verilebilir. Bu refahın sosyal yanısıdır. “Olmak” (being) ise, bireyin sosyal yapısındaki yerine ve bireyi çevreleyen toplum ile ilişkisidir. “Olmak” boyutunda birey kendisini fark etmektedir. Bu kategoriye örnek olarak toplumsal açıdan saygın, statü,

itibar vb. verilebilir. Diğer bir ifade ile insanın kendisini kabul edilen ve saygı gösterilen biri olarak verilebilir. Bu ise refahın psikolojik yanıdır (Jensen, 2009: 49). Tablo 3 Erik Allardt'ın refah tablosunu göstermektedir.

Tablo 3: Erik Allardt'ın Refah Tablosu

	Refah	Mutluluk
Yaşam Standardı	İhtiyaçların karşılanmasında doğan memnuniyet, materyal kaynaklar açısından tanımlanmaktadır.	Kişinin materyal ve dış yaşam koşulları, sübjektif duyum ve deneyimlerdir.
Yaşam Kalitesi	İhtiyaçların karşılanmasında doğan memnuniyet, diğer insanlarla, toplumla ve doğayla ilişkisi ile tanımlanmaktadır.	Sübjektif duyular ve insanlara, topluma ve doğaya olan ilişkilerin deneyimleridir.

Kaynak: Per H. Jensen, *Velfærd – Dimensioner og Betydninger*, 1. Basım, København K: Frydenlund Yayınları, 2009, s. 38.

Yaşam standardı ve memnuniyet derecesi örneğin gelir ve konut gibi yaşam koşullarımızı etkilemek için kullanabileceğimiz maddi kaynaklardan oluşmaktadır. Öte yandan, insanın sevgiye ve kendini gerçekleştirmeye olan ihtiyacı, maddi kaynaklar aracılığıyla değil, özellikle insan ilişkileri yoluyla sağlanabilmektedir.

Genel kanıya göre, düşük gelir seviyelerinde artan gelirin mutluluğu arttırdığı kabul edilmektedir. Zira artan gelir, bir insanın yaşamın temelleri için gerekli olduğu düşünülen gıda, barınak, sağlık, eğitim gibi mal ve hizmetleri satın almasını sağlamaktadır (Bonke, 2015: 18). Ancak mutluluk ekonomisi, ekonomik büyüme, istihdam ve gelir düzeyi gibi geleneksel ekonomik hedefleri vurgulayan neo-klasik iktisada karşı çıkmaktadır. Zira mutluluk bir duygu olduğu için gelir ve ekonomik büyümenin yanı sıra mutluluğu etkileyen faktörlerin arasında aile, iş ortamının iyi olması, sağlık, eğitim, çevre, sosyal etkileşimler, bilgiye erişim, güvenlik, sosyal eşitlik, özgürlük, ahlaki değerler, güç, başarı, sevgi vs. sayılabilir. Dolayısıyla mutluluğu en üst seviyeye çıkarmak için para ve gelirden daha fazlasını düşünmek gerekmektedir. Zira mutluluğun duygusal ve psikolojik yönleri de mevcut olduğu için sadece fayda ve gelir etme amacı ile sınırlandırılması yanlış olacaktır.

4. MUTLULUK EKONOMİSİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Easterlin (1995)'e göre, yüksek gelire sahip olan insanlar daha mutludur ancak herkesin gelirinin artırılması mutluluğa etki etmeyecektir. Ayrıca mutluluk ya da öznel iyi oluş, kişinin kendi gelirine ve başkalarının gelirine ters olarak değişmektedir. Herkesin gelirlerini arttırmak herkesin mutluluğunu arttırmamaktadır zira daha yüksek gelirin öznel iyi oluş üzerindeki pozitif etkisi, genellikle gelirdeki büyümenin getirdiği yüksek yaşam seviyesi normlarının olumsuz etkisi ile dengelenmektedir.

Gerdtham ve Johannesson (2001), İsveç'te tesadüf ile seçilen 5.000 üzerinde birey ile yapılan çalışmada mutluluk (fayda) ve bir dizi sosyo-ekonomik değişken arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada, gelir, sağlık ve eğitim arttıkça mutluluğun da arttığı, işsizlik, kentleşme, bekâr olma ve erkek olma durumu ile azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yaş ve mutluluk arasındaki ilişkinin U şeklinde olduğu ve 45-64 yaş grubunda olanların en mutsuz insanlar olduğu saptanmıştır.

Tian ve Yang (2006), Easterlin paradoksu üzerinden ülkeler zenginleştikçe mutluluk düzeyinin artmamasını açıklamaya çalışmışlardır. Mutluluğu, sosyal mutluluk maksimizasyonu ve kişisel çıkar peşinde koşma perspektifinden inceledikleri çalışmada, hem gelir faktörleri hem de gelir dışı faktörleri dikkate almışlardır. Elde edilen bulgulara göre, kritik bir gelir seviyesine ulaşıldığında, mutluluk artmamakta ve aslında azalmaya başlamaktadır.

Easterlin ve Angelescu (2009), mutluluk ve gelir arasındaki ilişkiyi 17 gelişmiş, 9 gelişmekte ve 11 geçiş ülkeleri için hem ayrı ayrı incelemişlerdir hem de 37 ülkeyi birlikte ele almışlardır. Çalışmada, mutluluktaki iyileşme kişi başına düşen GSYH'nın uzun vadeli büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Zaman serileri çalışmaları, makroekonomik koşullardaki dalgalanmalardan kaynaklanan mutluluk ve gelir artışı arasında kısa vadede pozitif bir ilişkinin mevcut olduğu ancak uzun vadede hiç ilişki olmadığı saptanmıştır.

Caporale vd. (2010), kesitsel verileri kullanarak 19 Avrupa ülkesi için gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada, gelir ile mutluluk arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fakat böyle bir ilişki referans gelir ile zayıfladığı ortaya çıkmıştır.

Ram (2009), gelir düzeyi, hükümet harcamaları ve mutluluk gibi çeşitli ölçütleri kullanarak 145 ülke için hükümet harcamaları ile nüfusun

mutluluğu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, hükümet harcamalarında artış mutluluğu azaltmamaktadır.

Timofeyev ve Timofeyeva (2012), çalışmalarında etkili sosyal politikalarının, sosyal gelişmeyi ve mutluluğu etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Bu amaçla çalışmada, İnsani Gelişmişlik Endeksi, kamu sosyal harcamaları, Dünya Mutluluk Endeksi, kişi başına düşen GSYH ve hükümetin etkinliği verileri kullanılmıştır. Çalışmada, etkili sosyal politikaların ve zenginliğin yalnız başına mutluluğu etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Abounoori ve Asgarizadeh (2013), 2003-2011 dönemini kapsayan verilerle 58 ülke için panel veri analizi yardımıyla mutluluğu etkileyen faktörleri incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, enflasyon ve işsizlik anlamlı ama negatif iken kişi başına GSYH büyümesi ve hükümet harcamaları anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Genel olarak, daha az işsizlik ve daha az enflasyon daha fazla mutluluğa yol açtığını göstermektedir.

Köksal ve Şahin (2015), 2012 yılının verilerini kullanarak Türkiye için bireylerin mutlulukları üzerinde gelirin ve gelir karşılaştırmasının tek tek etkisi ve birlikte etkisini incelemiştir. Hiyerarşik regresyon analizi yardımıyla yaptıkları çalışmanın sonucuna göre, bireyler başkalarına nazaran kendi refah düzeyi algılamasında yükseldikçe, gelirin mutluluk üzerindeki etkisi zayıflamaktadır.

Dao (2017), 1990-2016 yıllarına ait verileri kullanarak 183 ülke için hükümetin büyüklüğünün mutluluk üzerindeki önemini araştırmıştır. Çalışmada Havuzlanmış OLS, Sabit Etkiler ve Rastgele Etkiler Modellerinin yanı sıra kesitsel analiz kullanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, hükümet harcamaları sadece kısa vadede mutluluğu etkilemektedir.

Güzel (2018), literatür incelemesine dayalı olarak refahın ve mutluluğun gelir eşitsizliğinden ne şekilde etkilendiğini saptamaya çalışmıştır. Çalışmada, OECD ülkeleri için Gini katsayısı ve mutluluk endeksleri kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuca göre, gelir dağılımı eşitsizliğinin az olduğu ülkelerde mutluluk ve refah düzeyi daha yüksektir.

Acar (2019), 2015 yılı için Türkiye’de illerde yaşam endeksi verilerini kullanarak yaşam memnuniyetini etkileyen faktörleri incelemiştir. Yatay kesit analizi sonucuna göre, konut, güvenlik ve sosyal yaşamın yaşam memnuniyetini olumlu etkilediği sonucuna varmıştır. Buna karşın, gelir ile yaşam memnuniyeti arasında bir ilişkinin olmadığı, politika değişkeninin ise yaşam memnuniyetini belli ölçüde etkilediği saptanmıştır.

5. VERİ SETİ, EKONOMETRİK YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmanın amacı, ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada ve Rusya olmak üzere G8 ülkelerinde, 2012-2018 yıllarına ait verileri kullanarak mutluluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yardımıyla incelemektir. Bundan dolayı çalışmada, mutluluk endeksi, büyüme oranı ve kişi başına düşen milli gelir verileri kullanılmıştır. Bu kapsamda, Dünya Bankası ve <https://knoema.com/> sayfasından elde edilen verilerden faydalanılmıştır. Analizde söz konusu dönem için yıllık veriler kullanılmış ve bu verilerin logaritması alınmıştır. Analiz aşamasında Stata programından yararlanılmıştır. Analiz kısmında öncelikle serilerin durağan olup olmadığına bakmak için Levin, Lin ve Chu (LLC) birim kök testi uygulanmıştır. Daha sonra Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) modeli uygulanmıştır. Son olarak, G8 ülkelerin mutluluk ve ekonomik büyüme arasında bir sebep-sonuç ilişkisinin var olup olmadığı Granger nedensellik analizi ile incelenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Çalışmada Kullanılan Veriler

Değişkenin Adı	Açıklama	Kaynak
HAPPINESS	Mutluluk Endeksi	https://knoema.com/
GDP	Büyüme Oranı (%)	Dünya Bankası
GDPCAP	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (%)	Dünya Bankası

5.1. Birim Kök Testi

Birim kök testi, serilerin durağan olup olmadığını tespit etmek için uygulanmaktadır. Çünkü durağan olmayan verilerin varlığı sahte regresyon sorununa neden olabilmektedir. Bu sorunu yaşamamak için serilerin durağanlığının sınaması amacıyla panel verilerde yaygın olarak tercih edilen Levin, Lin ve Chu (LLC) birim kök testi yapılarak serilerin durağanlığı sağlanmıştır. LLC testine ait hipotez aşağıdaki gibidir (Nell ve Zimmermann, 2011: 1-9):

H_0 : Seri durağan değildir, birim kök içermektedir.

H_1 : Seri durağandır, birim kök içermemektedir.

Bu çalışmada incelenen değişkenin fonksiyonel formülü aşağıdaki gibi önerilmiştir.

$$HAPPINESS = f(GDP_t, GDPCAP_t) \quad (1)$$

Formülde HAPPINESS, mutluluk endeksidir, GDP, büyüme oranıdır ve GDPCAP kişi başına düşen milli gelirdir.

Tablo 5: LLC Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler-Yöntem	Trendsiz		Sonuç
	İstatistik	Olasılık	
Mutluluk Endeksi			
Levin, Lin, Chu (LLC)	-4.8004	0.0000	I(0)
Büyüme Oranı (GDP)			
Levin, Lin, Chu (LLC)	-6.6146	0.0000	I(0)
Kişi Başına GSYİH			
Levin, Lin, Chu (LLC)	-8.2058	0.0000	I(0)

Değişkenlerin durağanlığını incelemek için LLC birim kök testi uygulanmış ve sonuçlar tablo 5’de sunulmuştur. Tablodan görüldüğü üzere LLC birim kök testinde değişkenlerin hepsi seviyesinde yani I(0)’da durağandır. Dolayısıyla H_0 reddedilirken, H alternatif kabul edilir. Bunun anlamı, değişkenler birim kök içermemektedir.

5.2. Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) Analizi

Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM), panel veri modellerinde parametreleri tahmin etmek için yaygın olarak kullanılan bir tekniktir. Panel verilerde GMM analizinin popüler olmasının temel sebebi, GMM analizinin asgari istatistiksel varsayımlar kümesi varsayımlar olarak asimptotik olarak etkili çıkarım sağlamasıdır (Bun ve Kleibergen, 2010: 1-2). Dinamik panel tahmin yöntemlerinden biri olan GMM analiz denklemi aşağıdaki gibi gösterilebilir (Hsiao, 2003: 69):

$$y_{it} = \beta' x_{it} + \alpha_i^* + \lambda_t + u_{it}, i = 1, \dots, N, t = 1, \dots, T \quad (2)$$

Burada x_{it} , Kx1 boyutundaki bağımsız değişken vektörünü, β Kx1 sabitlerin vektörü, $\alpha_i^* ve \lambda_t$ gözlemlenmemiş bireysel ve zamana özgü etkileri $ve u_{it}$ ise i ve t'ye göre değişen gözlemlenmemiş değişkenlerin etkilerini ifade eder.

Tablo 6: Panel GMM Analizi Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	z	Olasılık
Mutluluk Endeksi				
Mutluluk Endeksi	-1.173845	0.3005393	-3.91	0.000
Büyüme Oranı	-0.1274942	0.0189926	-6.71	0.000
Kişi Başına Düşen Milli Gelir	0.0979053	0.0153839	6.36	0.000
Büyüme Oranı				
Mutluluk Endeksi	10.62335	3.805928	2.79	0.005
Büyüme Oranı	-0.4168397	0.1397338	-2.98	0.003
Kişi Başına Düşen Milli Gelir	0.5632149	0.1160946	4.85	0.000
Kişi Başına Düşen Milli Gelir				
Mutluluk Endeksi	0.5051753	3.586037	0.14	0.888
Büyüme Oranı	-2.182899	0.2073021	-10.53	0.000
Kişi Başına Düşen Milli Gelir	2.054788	0.2488167	8.26	0.000

Gecikme uzunluğunu 1 olarak belirledikten sonra GMM analizi yapılmıştır. Tablo 6'da GMM modelinin tahmin sonuçları verilmiştir. Bağımlı değişkenimiz mutluluk endeksidir. Modelden elde edilen tahmin sonuçlarına göre, ekonomik büyüme istatistiksel olarak anlamlıdır ancak negatif bir etki etmektedir. Buna karşın, kişi başına düşen milli gelirin katsayısı ise pozitifdir. Bunun anlamı, G8 ülkelerinde kişi başına düşen milli gelir arttıkça mutluluk da artmaktadır.

5.3. Granger Nedensellik Analizi

Uygulanan GMM analizinden sonra, değişkenler arasında bir ilişkinin mevcut olup olmadığı ve bir ilişki mevcutsa değişkenlerin arasındaki ilişkinin yönü panel VAR Granger nedensellik testi ile tespit edilmiştir. Değişkenler arasında bir sebep-sonuç ilişkisinin olup olmadığını incelemek için yaygın olarak kullanılan Granger nedensellik testi, ilk kez Granger tarafından ortaya atılmıştır ve testte serilerin durağan olması gerekmektedir. Granger nedensellik testi modelinin denklemi aşağıdaki gibidir (Granger, 1969: 431):

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t, \quad (3)$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \eta_t, \quad (4)$$

Mutluluğun ekonomik büyümenin nedeni olduğuna ilişkin model:

$$GDP_{i,t} = a_0 + \sum_{i=1}^m a_i GDP_{t-1} + \sum_{i=1}^m b_i HAPPINESS_{t-1} + GDPCAP_{t-1} + u_{i,t} \quad (5)$$

Ekonomik büyümenin mutluluğun nedeni olduğuna ilişkin model:

$$HAPPINESS_{i,t} = a_0 + \sum_{i=1}^m a_i HAPPINESS_{t-1} + \sum_{i=1}^m b_i GDP_{t-1} + GDPCAP_{t-1} + u_{i,t} \quad (6)$$

Burada; HAPPINESS mutluluğu, GDP ekonomik büyümeyi ve GDPCAP kişi başına düşen milli geliri ifade etmektedir. Söz konusu değişkenlere yapılan analizler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Değişkenler	Chi2	Df	Olasılık
Mutluluk			
Büyüme Oranı	45.062	1	0.000
Kişi Başına Düşen Milli Gelir	40.502	1	0.000
Hepsi	45.251	2	0.000
Büyüme Oranı			
Mutluluk	7.791	1	0.005
Kişi Başına Düşen Milli Gelir	23.536	1	0.000
Hepsi	56.965	2	0.000
Kişi Başına Düşen Milli Gelir			
Mutluluk	0.020	1	0.888
Büyüme Oranı	110.882	1	0.000
Hepsi	270.353	2	0.000

Tablo 7’de Stata programından yararlanarak Granger nedensellik testi yapılmıştır. Bağımlı değişkenimizi mutluluk endeksi olarak belirlediğimizde olasılık değerlerimiz 0.05’in altındadır. Dolayısıyla H_0 reddedilirken H_1 alternatif kabul edilir. Aynı şekilde, bağımlı değişkenimizi ekonomik büyüme olarak belirlediğimizde olasılık

değerlerimiz yine 0.05'ten küçük olduğundan dolayı H_0 reddedilirken H_1 alternatif kabul edilir. Ayrıca, elde edilen bulgular neticesinde, kişi başına düşen milli gelir arttığında da mutluluk artmaktadır. Sonuç olarak, mutluluk ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişki mevcuttur. Bunun yanı sıra, kişi başına düşen milli gelirden mutluluğa doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

6. SONUÇ

Birçok kişi tarafından temel amaç olarak kabul edilen mutluluk kavramı, kişiden kişiye farklı algılandığı için tek bir tanımı yoktur. Mutluluk sübjektif bir kavram ve bir duygu olduğu için gelir ve ekonomik büyümenin yanı sıra mutluluğu etkileyen etkenlerin arasında aile, iş ortamının iyi olması, sağlık, eğitim, çevre, sosyal etkileşimler, bilgiye erişim, güvenlik, sosyal eşitlik, özgürlük, ahlaki değerler, güç, başarı, sevgi vs. de sayılabilir. Dolayısıyla mutluluğu sadece fayda ve gelir elde etme amacı ile sınırlandırmak yanlış olacaktır çünkü mutluluğun duygusal ve psikolojik yönleri de vardır. İnsanın yaşamında dengenin olması önemlidir. Beslenmek, gezmek, eğlenmek, para kazanmak, aile ve arkadaşlarla vakit geçirmek, bir amaç için çaba sarf etmek, kendimizi geliştirmek vs. hepsinin altında mutluluk vardır. Bunların hepsi tek başına bizi mutluluğa götüren birer araçtır. Bunlar bütün olduğunda ve insanlar hayatındaki eksikliğini tamamladığında mutlu olabilmektedir. Çalışmada, 2012-2018 yıllarına ait veriler kullanarak gelişmişlik düzeyi ve yaşam kalitesi yüksek olan G8 ülkeleri için mutluluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel VAR analizi yardımıyla incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, ekonomik büyüme ile mutluluk arasında anlamlı bir ilişki vardır. Uygulanan Granger nedensellik testi sonucuna göre ise ekonomik büyüme ile mutluluk arasında çift yönlü ilişki bulunmuş, kişi başına düşen milli gelirden mutluluğa ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- ABOUNOORI, E. ve ASGARIZADEH, D. (2013). Macroeconomic Factors Affecting Happiness, *International Journal of Business and Development Studies*, Vol. 5, No. 1, p. 5-22.
- ACAR, Y. (2019). Türkiye’de Yaşam Memnuniyetinin Belirleyicileri: İller Üzerine Bir Yatay Kesit Analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 145-157.
- AHN, N., GARCIA, J. R. ve JIMENO, J. F. (2004). The Impact of Unemployment on Individual Well-Being in the EU. *ENEPRI Working Paper No. 29*.
- ALLEN, J. B. (2018). *The Psychology of Happiness in the Modern World: A Social Psychological Approach*. New York: Springer Publishing Company.
- ARISTOTELES. (1975). *Politika*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AYDIN, N. (2012). A Grand Theory of Human Nature and Happiness. *Humanomics*, Vol. 28, No. 1, p. 42-63.
- BEN LI, L. L. (2009). *Happiness and Development: The Effect of Mental Well-being on Economic Growth*.
- BONKE, J. (2015). *Velstand og Velfærd – Hvor Rige og Tilfredse Er Danskerne?* København: Scandinavian Book.
- BROCKMANN, H., DELHEY, J., WELZEL, C. ve YUAN, H. (2008). *The China Puzzle: Falling Happiness in a Rising Economy*. Springer.
- BUN, J.G. M. ve KLEIBERGEN, F. (2010). *GMM Based Inference for Panel Data Models*.
- BÜLBÜL, Ş. ve GİRAY, S. (2011). Sosyodemografik Özellikler ile Mutluluk Algısı Arasındaki İlişki Yapısının Analizi. *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 11, Özel Sayı, 113-123.
- BYRNE, A. ve UTKUS, S. P. (2013). *Behavioural Finance*. Vanguard.
- CARPOTALE, G. M., GEOGELLIS, Y., TSITSIANIS, N. ve YIN, Y. P. (2010). Income and happiness across Europe: Do reference values matter?. *Journal of Economic Psychology*, Volume 31, Issue 4, p. 479-486.
- COBO, S. G. (2018). *The Relation between Happiness and Income in Spain*. Universitat Jaume I.

- ÇALIK, Ü. ve DÜZÜ, G. (2009). İktisat ve Psikoloji. Akademik Bakış, Sayı: 18, 1-13.
- ÇİRKİN, Z. ve GÖKSEL, T. (2016). Mutluluk ve Gelir. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 71, No. 2, 375-400.
- D. A. (editör) (2017). Economics: The Definitive Encyclopedia From Theory to Practice. California: Greenwood.
- DAO, T. K. (2017). Government Expenditure and Happiness: Direct and Indirect Effects. International Institute of Social Studies.
- DIENER, E., SCOLLON, C. N. ve LUCAS, R. E. (2003). The Evolving Concept of Subjective Well-being: the Multifaceted Nature of Happiness. Advances in Cell Aging and Gerontology.
- DUTT, A. K. ve RADCLIFF, B. (2009). Happiness, Economics and Politics: Towards a Multi-disciplinary Approach. USA: Edward Elger Publisher.
- EASTERLIN, R. A. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. In Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz, edited by Paul A. David and Mevin W. Reder, 89-125. New York: Academic Press.
- EASTERLIN, R. A. (1995). Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of All?. Journal of Economic Behavior and Organization, Vol. 27, p. 35-47.
- EASTERLIN, R. A. ve ANGELESCU, L. (2009). Happiness and Growth the World Over: Time Series Evidence on the Happiness-Income Paradox, Discussion Paper No. 4060.
- EREN, K. A. ve AŞICI, A. A. (2018). Türkiye’de Mutluluğun Seyri. İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar. içinde Ankara: İmge Kitabevi.
- ERİKSEN, T. (2006). Om at have, at elske og at være. Specialpædagogik.
- FROMM, E. (1972). Erdem ve Mutluluk. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GERDTHAM, U. & JOHANESSON, M. (2001). The Relationship between Happiness, Health, and Socio-economic Factors: Results Based on Swedish Microdata. The Journal of Socio-Economics, Volume 30, Issue 6, p. 553-557.

- GÖKDEMİR, Ö. ve ÖZTÜRK, M. (2018). Fayda, Sosyal Seçim ve Mutluluk. İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar. içinde Ankara: İmge Kitabevi.
- GRANGER, C. W. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. *Econometrica*, Vol. 37, No. 3, p. 424-438.
- GREVE, B. (2010). Et Lykkeligt Land? - Hvad Skal Der Til - Og Kan Velfærdssamfundet Bidrage? Frederiksberg C: Narayana Press.
- GÜNAY, E. K. ve ATAY, O. (2018). Gelir Mutluluk Getirir mi? Ülkelerin Gelir ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Değerlendirme. *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 17, s. 161-192.
- HÖKELEKLİ, H. (2009). Psikolojiye Giriş. Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları.
- HSIAO, C. (2003). *Analysis of Panel Data*. Cambridge, Cambridge University Press: Cambridge University Press.
- HUMMEL, C. (1999). Aristotle (384-322 B.C.). UNESCO: International Bureau of Education.
- JENSEN, P. H. (2009). *Velfærd – Dimensioner og Betydninger*. København K: Frydenlund Yayınları.
- JØRGENSEN, P. S. (2006). *Holdbar Velfærd. Rødovre: Bidragyderne og Forlaget Sohn*.
- JR., E. B. (2014). *Income Growth and Happiness: Reassessment of the Easterlin Paradox*. MPRA Paper No. 53360.
- KAMİLÇELEBİ, H. (2012). Davranışsal İktisadın Neoklasik İktisat Fayda Teorilerine Eleştirisi ve Davranışsal İktisatta Fayda-Mutluluk İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, No. 2, s. 55-65.
- KANGAL, A. (2013). Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme ve Türk Hanehalkı İçin Bazı Sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 44, s. 214-233.
- KÖKSAL, O. ve ŞAHİN, F. (2015). Gelir ve Mutluluk: Gelir Karşılaştırmasının Etkisi, *Sosyoekonomi*, 23(26), s. 45-59.
- MAHADEA, D. (2013). On the Economics of Happiness: The Influence of Income and Non-income Factors of Happiness. *SAJEMS NS*, 16, p. 39-51.

- MELGAARD, S. (2012). Grænser For Vækst. København N: NOAH's Forlag.
- MUCHDIE, M. (2015). Economic Growth and Happiness: A Cross-Nations Path Analysis Model. *International Journal of Science and Research (IJSR)*, Vol. 6, Issue 1, p. 1899-1908.
- NELL, C. ve ZIMMERMANN, S. (2011). Summary based on Chapter 12 of Baltagi: Panel Unit Root Tests. Department of Economics at University of Vienna.
- NG, Y. K. (2002). Economic Policies in the Light of Happiness Studies With Reference to Singapore. *The Singapore Economic Review*, Vol. 47, No. 2, p. 199-212.
- OECD. (2017). *How's Life? 2017: Measuring Well-Being*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2013). *OECD Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth*. OECD Publishing.
- RAM, R. (2009). Government Spending and Happiness of the Population: Additional Evidence from Large Cross-country Samples, *Public Choice*, 138, p. 483-490.
- RUSSELL, B. (1996). *Mutlu Olma Sanatı*. İstanbul: Say Yayınları.
- STANCA, L. ve VEENHOVEN, R. (2015). Consumption and Happiness: Introduction to This Special Issue. *International Review of Economics (IREC)*, 62(2), p. 91-99.
- SYLVESTER-HVİD, M. H. ve Sylvester-Hvid, R. (2009). *Balance For Livet*. København K: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S.
- ŞEKER, M. (2016). *Mutluluk Ekonomisi - Kamu Ekonomisi Açısından Bir Analiz -*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- TDK, Türk Dil Kurumu.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5d93402f02e407.78862904. 01 Ekim 2019 tarihinde alındı.
- TIAN, G. ve YANG, L. (2006). A Formal Economic Theory for Happiness Studies: A Solution to the Happiness-Income Puzzle.
- TIMOFEEVY, Y. V. & TIMOFEEVYA, G. V. (2012). Does Effective Social Policy Guarantee Happiness?, *International Journal of*

- Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, Vol: 6, No: 3, p. 330-337.
- TURAN, N. (2018). Çalışma Mutluluğu: Kavram ve Kapsam. B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37/1, s. 169-212.
- VEENHOVEN, R. (2006). How Do We Assess How Happy We Are? Tenets, Implications and Tenability of Three Theories. New Directions in the Study of Happiness: United States and International Perspectives. USA: Dutt, A. K.
- VEENHOVEN, R. (1991). Is Happiness Relative? Social Indicators Research, 24, p. 1-34.
- YACOBI, B. G. (2015). Life and the Pursuit of Happiness, Journal of Philosophy of Life, Vol. 5, No. 2, pp. 82-90.
- VEENHOVEN, R. ve DUMLUDAĞ, D. (2018). İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz? . İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar. içinde Ankara: İmge Kitabevi.
- WALIGORA, K. (2015). Developed Societies = Happy Societies? Growth or Development – BRIC. Journal of International Studies, Vol. 8, No. 1, p. 114-125.
- WIKING, M. (2016). Lykken Under Lup: - En Opdagelsesrejse i Lykkeforskningens Verden. People'sPress.
- <https://www.information.dk/emne/adfaerdsoekonomi>. Erişim Tarihi: 02 Ekim 2019.
- <https://knoema.com/>

